

відіграв демагогічний більшовицький лозунг “права націй на самовизначення, якому повірила частина українських солдатів та матросів”. В результаті національно-визвольний рух в армії, що найяскравіше проявився в українізації, фактично був принесений в жертву соціальним більшовицьким лозунгам. Значною мірою це пояснювалося слабкістю державних традицій українського народу, що упродовж багатьох століть був поневолений чужинцями.

Згубні наслідки для формування української армії в 1917 р. мала діяльність в ній різноманітних політичних партій, які вели ворожу пропаганду проти української державності. Новостворювана армія стала сферою гострої політичної боротьби між ними, що призводило до її дезорганізації.

Після здавання Києва рештки армії УНР, відступаючи по Святошинському шосе, зупинилися в с.Гнатівці. Тут буде скликано нараду всіх командирів окремих частин. Полковник Болбочан і генерал Прісовський запропонували, щоб залишки всіх частин армії звести в окремий Запорізький загін під командуванням одного начальника. В результаті їхнього об’єднання був сформований 1-й Запорізький загін, який очолив генерал Прісовський. До цього загону не приєднався лише кіш С. Петлюри. На нараді в Гнатівці було також ухвалено, що військо має бути деполітизованим і діяльність всяких комітетів і комісарів в ньому заборонена.

З Гнатівки 1-й Запорізький загін рушив до Житомира, а звідти на Коростень. Тут було завершено формування нового загону 2-го Запорізького куреня. Він був відправлений в Сарни, де перебували більшовицькі частини 2-ї Фінляндської дивізії. Йому вдалося їх роззброїти і відправити вагонами на північ і тим самим забезпечити переїзд у місто українського уряду.

На цьому закінчився перший етап формування української національної армії. Після укладення 9 лютого 1918 р. в Брест-Литовську мирного договору УНР з австро-німецьким блоком створилася інша ситуація. Маючи забезпечений мир на заході, рештки армії УНР були реорганізовані. В березні 1918 р. вона нараховувала 15 тис. людей, 60 гармат, 12 панцирників. Це були надто малі сили, щоб гарантувати безпеку республіки. У її внутрішні справи почало активно втручатися австро-німецьке командування, яке закінчилося інспірованим ним гетьманським переворотом 29 квітня 1918 р. Під час перевороту найбоекватніші частини армії УНР – загін “синьожупаників”, що був сформований з українських полонених в Німеччині та деякі інші були роззброєні німецькими військами. Як така армія УНР перестала існувати. Але започаткована ними самостійність і соборність України, була піднята, як естафета національними героями в національно-визвольних змаганнях і закінчилися відновленням самостійності і незалежності України.

Такими є найважливіші причини, а водночас уроки історії створення армії УНР, які обов’язково потрібно враховувати у побудові української національної армії на сучасному етапі.

Відновлення та утвердження незалежної України на сучасному етапі її розвитку вимагають уважного ставлення до історії нашої державності, зокрема і до її Збройних сил. Вся історія державності України переконливо доводить, що єдиним гарантом збереження нації є наявність власної держави і гаранта її існування – національних Збройних сил. Цього повчального історичного уроку ми не повинні забувати особливо у нашій сучасній складній ситуації.

1. Монкевич Б. Піонери Українського війська. Табір, 1927. 2. Хліборобська Україна.- Відень, 1922. Кн. 4. – 1922/23. 3. ЦДАЖР УРСР, ф. 3159, сп. 1, спр. 140, арк. 2. 4. ЦДВУА, ф. 2003, оп. 2, спр. 1034, арк. 135. 5. ЦДВУА, ф. 2003, оп.2, спр. 1034, арк. 138. 6. ЦДВУА, ф. 2067, оп.1, спр. 38034, арк. 24-25. 7. Галаган М. З моїх споминів. – Львів, 1930. 8. ЦДВУА, ф. 2003, оп.2, спр. 108, арк. 61. 9. ЦДВУА, ф. 2003, оп.1, спр. 693, арк. 106. 10. ЦДВУА, ф. 2003, оп.2, спр. 434, арк. 117. 11. ЦДАВМФ, ф. 342, оп. 4, спр.487, арк.105-110. 12. За підрахунками автора. 13. Стефанів З. Воєнно- історичний нарис. – Коломия, 1935, ч. 1.

УДК 94(477)“1918”

І.Я. Хома

Національного університету “Львівська політехніка”

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ФОРМАЦІЇ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ У ДОБУ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

Розглянуто основні питання, які визначали становлення, характер діяльності та вплив західноукраїнського військово-політичного чинника – формації Січових Стрільців, на державотворчі процеси доби гетьмана П. Скоропадського.

In the given article describes basic questions which determined becoming, the character of activity and influencing of formation Sitchovi Striltsi on the state-creative processes during the period of hetman P. Skoropadsky.

Початок Української національної революції в березні 1917 р. на Наддніпрянщині і разом з тим початок складних, але демократичних процесів з відродження та утвердження української державності, здавалось, мали б об'єднати українські національні сили по обидва боки р. Збруч. Однак з березня 1917 р. по листопад 1918 р., крім декларативних заяв, публічних дискусій між провідними політичними і громадськими організаціями для пошуку спільного зовнішньо- та внутрішньополітичного курсу з питань входження українських історичних земель в один державний організм не було. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує діяльність на Наддніпрянщині західноукраїнського військово-політичного чинника – формації Січових Стрільців, створеної незалежно та поза ініціативою провідних національних сил, представниками нової генерації борців за самовизначення української нації. Абсолютна більшість з них вийшла із передвоєнного парамілітарного українського молодіжного руху в Східній Галичині і належала до елітного легіону Українських січових стрільців, у складі якого брала участь в Першій світовій війні. Напередодні квітневого державного перевороту 1918 р., ця нова генерація (Є. Коновалець, А. Мельник, Р. Дашкевич, І. Чмола, Ф. Черник, В. Кучабський Р. Сушко та інші), взявши участь ще і в Першій українсько-більшовицькій війні, очолювала тритисячну гвардію армії Української Народної Республіки – І полк Січових Стрільців, особовий склад якого на 75 % складався з українців австро-угорського підданства і був вже доволі впливовим військово-політичним чинником державотворчих процесів.

До написання цієї публікації спонукали нові фундаментальні історичні праці періоду Української національної революції 1917–1921 рр., автори яких відзначають відсутність досліджень, які б дали змогу належно оцінити місце та роль формації у державотворчих процесах вказаного періоду. Зокрема, Д. Яневський вважає, що питання про участь командування Січових Стрільців і загалом всієї формації, у політичному житті Наддніпрянської України в 1917–1920 рр. донині залишається одним з “найтемніших” місць української історії [1, с. 443; 2, с. 255]. Тому під час написання цієї публікації поставлено за мету звернути увагу на ті питання, які визначали місце та роль Окремого загону Січових Стрільців в період Української Держави і раніше не піднімалися в історіографії.

Усунення Центральної Ради від влади в Україні шляхом державного перевороту 29–30 квітня 1918 р. і встановлення влади гетьмана П. Скоропадського поставило команду Січових Стрільців перед вибором подальшого майбутнього формації. Адже П. Скоропадський під час розмови 29 квітня з Є. Коновальцем запропонував разом зі всією формацією продовжити службу в армії Української Держави. Проте рішенням Ради старшин полк було розформовано, що дало змогу: по-перше, остаточно підтвердити відданість Центральній Раді та особливо її лідерам; по-друге, не допустити початку збройних сутичок в межах Києва між стрілецькими підрозділами та переважачими німецькими частинами; по-третє, витримати паузу в утвердженні нової владної команди та опозиції і паралельно на дистанції відкоригувати формат діяльності, проголошуючи, що “до Австрії нема чого вертати, бо наша судьба кується тут, в Україні” [3, с. 167].

Своєю чергою військове керівництво змушене було дати офіційне пояснення про причини розформування І полку Січових Стрільців, яке було опубліковано у Військово-науковому віснику Генерального штабу армії Української Держави: “... Із мотивів, себто як частину, що не входить у план організації новосформованої української армії, розпущено й січових стрільців, тих ідейних вояків, що так дуже вславилися в часи большевицького наїзду й які скрізь вірно стояли на сторожі добра й самостійности України. І вони розійшлися по Україні й там будуть провадити в життя свої ідеали, там стануть вони ширими порадниками й вірними помічниками народніх мас і будуть берегти й скріпляти основи самостійности України” [4, с. 68].

Дійсно, частина стрільців повернулась додому, але значна частина приєдналась до повстанських селянських загонів, більше ніж третина вступила до Запорізького корпусу та інших діючих військових одиниць, а кістяк формації – Стрілецька рада на чолі з Є. Коновальцем, залишилась у Києві і розпочала консультації та переговори про відновлення формації.

Взагалі з цього приводу О. Назарук писав, – “Сила національної основи – головного принципу стрілецької ідеології така велика, що січовий стрілець в теорії і в практиці годиться з усякою формою державности, коли вона тільки самостійна. Цей пояснює нам факт, що Січові Стрільці зі своїми лівими суспільно-політичними поглядами могли служити в українській армії під гетьманом” [35].

Першим кроком з цього приводу вже в середині першої декади травня стали консультації Є. Коновальця з Д. Донцовим, які були знайомі ще з другого Всеукраїнського з'їзду студентів, що працював у Львові 2–4 липня 1913 р. [5, с. 155]. Зокрема, останній належав до проукраїнського оточення П. Скоропадського, а 24 травня наказом гетьмана був призначений директором бюро преси при Міністерстві внутрішніх справ [6], спробував схилити стрілецьку старшину на бік гетьмана. Для цього на прохання Д. Донцова Є. Коновалець організував зустріч. “Зібралось біля 30 старшин – пише Р. Дашкевич. – Д-р Донцов говорив довго, що Скоропадський є гетьманом, визнаним німцями. Це доконаний факт, проти якого нічого не можна зробити, тож Стрільці повинні із цим погодитися і затримати полк СС. Далі заявив, що гетьман ставиться прихильно до СС, цінить їх бойові заслуги у боях у Києві і поза Києвом. СС згідно з бажанням гетьмана лишилися б у Києві, а може стали б і його прибічною гвардією. Стрілецькі старшини прийняли д-ра Донцова і його намови дуже холодно. Старшини і далі стояли на становищі, що гет.Скоропадський оточився вже москалями і при допомозі німецького війська усунув українську владу УНР, тому СС можуть не перейти на службу” [7, с. 55]. Загалом проукраїнське оточення гетьмана розраховувало, що національно свідомо, морально відповідальна стрілецька формація, після відновлення, стане вагомою противагою до російських небільшовицьких наближених до гетьмана сил.

Чіткіше позицію було сформульовано 22 травня на спеціально скликаному засіданні західноукраїнської громадсько-політичної організації – Головної ради галицьких, буковинських та угорських українців (далі – Головна рада). Пресовий орган, якої – “Наша думка”, повідомляв: “Відносно розв'язання полку Січових Стрільців рішено, що в нинішніх обставинах неможливо відновляти його існування, але в відповідній хвилі покликати і стрільців до праці і участі в організованню української армії”. Крім того на цьому засіданні Є. Коновальця було обрано головою ради [8]. Отже, Є. Коновалець став одноосібним лідером організованої західноукраїнської спільноти Наддніпряни.

Витримавши паузу в більш ніж два місяці, 11 липня Є. Коновалець звернувся до Д. Донцова, щоб той посприям в організації зустрічі з гетьманом в справі відновлення формації, попередньо подавши відповідне звернення прем'єр-міністру Ф. Лизогубу [9, с. 36; 10, с. 205]. 25 липня відбулась ще одна зустріч з Д. Донцовим, на якій з боку січовиків були присутні Є. Коновалець, Р. Сушко та Ю. Чайківський, зокрема, двоє останніх представляли січових стрільців 2-го Запорізького полку. Є. Коновалець, що залучив цих осіб до складу делегації, сподівався, що на цій основі відбудеться швидке відновлення формації. Чергова зустріч, – за словами Д. Донцова, – відбулась 27 липня з Ю. Чайківським, який повідомив, що гетьман погодився зустрітись з представниками стрілецької команди, і тому обговорювали, “як мають там триматися” [9, с.45, 47]. Очікувана зустріч з гетьманом відбулась 29 липня, адже 30 липня Д. Донцов пише, – “... був у мене Чайківський. Сказав, що гетьман прийняв їх добре, обіцяв зробити до трьох днів все”. Однак вже через день Д. Донцов знов зустрівся з Ю. Чайківським та Р. Сушком, які повідомили, що стрілецьке питання в О. Рогози, і тому “Просили щось зробити, щоб рішення прискорити” [9, с. 48, 50]. Крім того, Є. Коновалець повідомляє, що паралельно велися переговори і з німецьким командуванням [11, с. 12].

Щоправда питання відновлення формації, яке стало предметом обговорення між П. Скоропадським, міністром військових справ О. Рогозою та його заступниками, розглядалось дещо в іншій площині: “Вже в серпні місяці серед німців йшли розмови про те, що, можливо, прийдеться значно скоротити німецькі і австрійські армії на Україні. Прийшлося задуматись над тим, що ми будемо робити, якщо німці покинуть ці райони. Для нас на той час єдиним виходом з ситуації, до формування постійної армії, являлось формування армії, поділеної суто на українські націоналістичні частини, а також частини подібні до Денікінської армії, сформованої із офіцерів колишньої російської армії. З приводу перших частин у нас було декілька засідань з міністром військових справ і його заступниками, і ми прийшли до висновку, що для боротьби з більшовиками на півночі єдиним підходящим елементом були галичани, колишні січовики ... Січовиків вирішено було відновити” [12, с. 269–270]. Вважається, що 23 серпня гетьман видав таки наказ про формування у Білій Церкві стрілецької військової формації – Окремого загону Січових Стрільців [12, 373; 13, с. 49]. Хоч Р. Дашкевич у дослідженні від 1920 р., написаному переважно на спогадах, пише, що наказ видано було 18 серпня [15, с. 39]. У Києві на початку вересня було відкрито штаб, який став мобілізаційним центром, проводячи реєстрацію та відправку, здебільшого колишніх стрільців, до Білої Церкви [14, с. 129].

Після всіх відповідних організаційних та мобілізаційних заходів Окремий загін Січових Стрільців на першу декаду листопада було сформовано відповідно до приблизно визначеної структури і чисельності. Очолював загін полковник Є. Коновалець, полковник А. Мельник – начальник штабу, сотник М. Матчак – ад'ютант. Структурні частини розподілялись в такій послідовності: курінь на чолі з сот. Р. Сушком, у складі чотирьох сотень (1-шу сотню очолював – сот. І. Рогульський, 2-гу – сот. О. Думин, 3-тю – сот. М. Загаєвич, 4-ту – сот. В. Кучабський) нараховував 20 старшин і 474 стрільці; кулеметна сотня з наявними 12 кулеметами під командою сот. Ф. Черника; легка батарея з 4 гарматами, очолювана сот. Р. Дашкевичом; кінна розвідка в складі одного старшини і 30 стрільців під командуванням хорунжого Ф. Бориса; школа підстаршин сот. В. Чорнія – один старшина і 27 стрільців; булавна сотня сот. Д. Герчанівського, до якої входили обозники і майстри всіх стрілецьких майстерень; кіш сот. А. Домарадського – три старшини і 23 стрільці; відділ зв'язку у складі чоти – бунчужний В. Дутківський; відділ постачання – сот. І. Даників; шпиталем завідував Шамраєв, а потім Кекало [16, с.512; 17, с.106]. Загалом бойовий склад на початок листопада становив 46 старшин і 816 стрільців, а весь особовий склад, задіяний у всіх структурних частинах, нараховував приблизно 59 старшин і 1187 стрільців [17, с. 106; 18, с. 265].

Стосовно взаємин Стрілецької ради чи Головної ради з опозиційними до гетьмана українськими громадсько-політичними силами, то з метою певної конспірації їх переважно проводили через Головну раду. За умов відсутності будь-якої джерельної чи історіографічної інформації нам складно говорити про хоч якісь взаємини з цими силами впродовж травня–липня 1918 р. Зокрема, мають на увазі, з поміркованою частиною національно-визвольного руху – Українською партією соціалістів-федералістів (УПСФ), Українською демократично-християнською партією (УДХП), Українською партією соціалістів-самостійників (УПСС) тощо, які 21 травня 1918 р. утворили Український національно-державний союз (далі – УНДС) [19, с. 363]. Ми тільки можемо припускати співпрацю Стрілецької ради разом з Головною радою з центральною течією УПСР. Адже засновниками центральної фракції поряд з М. Шрагом, М. Чечелем, М. Салтаном, В. Залізнякаком були галичани І. Лизанівський та Ю. Охримович [20, с. 23]. Зокрема, І. Лизанівський був засновником і головою Головної ради до 22 травня.

Після того як УНДС не вдалось стати впливовою опозиційною силою, альтернативним опозиційним утворенням, сформованим в кінці липня на основі УНДС, став Український національний союз (далі – УНС), очолений соціал-федералістом А. Ніковським, представлений ширшим спектром політичних партій, особливо УПСФ, УСДРП, УПСС і УПСР (центральна течія), та громадських організацій, зокрема і Головною радою. З цього приводу в пресовому органі Головної ради стосовно до УНС було заявлено: “Є надія коли Союз відповідно скріпить свої організаційні зв'язки тут в Києві та скрізь по провінції, то буде він відігравати першорядну роллю в державі” [21].

Не приховуючи взаємин з УНС, Є. Коновалець писав: “Віднова організації Січових Стрільців сталась за порозумінням і згодою з Українським Національним Союзом і мала своєю основою думку, що при тому складі військового елементу, який творився біля гетьманського уряду, необхідно мати й наскрізь українські, національно свідомі й боево вишколені військові частини” [11, с. 12].

Характерно, що у відповідь на громадсько-політичну активність західноукраїнської громади Києва та відновлення формації було вжито ряд провокаційних дій. Зокрема, йдеться про арешти, серед членів Головної ради, Стрілецької ради та січових стрільців. Крім того, 29 серпня було зарештовано І. Лизанівського, а 6 вересня більше ніж 30 січових стрільців в штабі Окремого загону січових Стрільців у Києві, також було закрито газету “Наша думка” [9, с. 60, 65; 22]. Арештували і Є. Коновальця. Однак зі спогадів В. Мартинця, який також був заарештований: “Як я довідався значно пізніше від самого полк. Коновальця, що заарештували також його, але пощастило йому втекти з німецької комендатури” [23, с. 23]. Підтверджує це і те, що 6 вересня з приводу арешту січовиків Є. Коновалець вже мав розмову з Д. Донцовим. Того ж таки дня з Д. Донцовим розмовляв і Ю. Охримович, “щоб я (Д.Донцов – І.Х.) вставився за арештованим (есером) Лизанівським” [9, с. 65]. Правда, впродовж декількох днів всіх заарештованих було звільнено.

На відміну від київської преси, яка не помітила цих арештів, львівська щоденна газета “Діло” від 10 вересня повідомила, що “Арештування перевела німецька варта. Говорять, що в сім арешті є руки українського правительства, а саме тої части яка веде русофільську політику і не хоче допустити щоби при гетьмані зорганізувались УСС” [22]. Своєю чергою, Д. Донцов у розмові з Є. Коновальцем назвав ці дії провокаційними [9, с. 65].

Складно визначити, наскільки після цих подій радикалізувалась позиція команди Окремого загону Січових Стрільців, але беззаперечним фактом є істотне зближення з УНС. Хоч основними

чинниками, які визначали позицію команди загону, були внутрішньополітичні процеси навколо П. Скоропадського, тобто впливи російських монархічних сил, і відповідно характер державної політики, яка в цей час все більше відхилялась від національних засад. Стосовно оцінки російських впливів, то однозначно, Стрілецька рада перебувала під впливом тих міркувань в УНС і поза, які бачили загрозу тільки з боку не більшовицьких російських сил. Тому і не помічали галичани в УНС доволі загрозливі більшовицькі настрої. Мають на увазі переговори В. Винниченка з членом більшовицької делегації Д. Мануїльським, починаючи з вересня 1918 р. Згодом Є. Коновалець у своїх спогадах з цього приводу писав: “Ще до повстання заключив він (В. Винниченко – І.Х.) був умову з большевиками (Мануїльським), про яку нам, до речі кажучи, нічого не сказав та яку большевики, як звичайно, зараз-таки зломали, розкинувши масово, ще до заняття Києва повстанчими військами, летючки зі закликком до непослуху й бунту проти Директорії” [11, с.28].

Зокрема у вересні на II з’їзді УНС, до складу президії крім А. Ніковського (УПСФ) – голова, Ф. Швеця (Селянська Спілка), М. Шаповала (УПСР центральна течія), О. Макаренка (УПСС) було обрано Д. Левицького від Головної ради [2, с.216]. А вже після 18 вересня, коли на посаду голови було обрано В. Винниченка, 20 чи 21 вересня відбулась у Києві таємна нарада під головуванням В. Винниченка і секретаря Д. Левицького, на якій розглядалось питання організації антигетьманського повстання [24, с.317]. В сучасній історіографії схильні вважати, що вже з кінця вересня В. Винниченко і М. Шаповал більш відкрито почали вести мову з Є. Коновальцем, зокрема, про повстання [25, с. 174].

Загалом Є. Коновалець підтримав В. Винниченка і М. Шаповала та у ході формування Окремого загону Січових Стрільців почав готуватись до повстання. Зокрема, впродовж жовтня команда загону, через значкового Кушнірука, встановила зв’язки з отаманами ряду повстанських загонів на Київщині та у першій половині листопада через сот. О. Думина на Катеринославщині [26, с. 309].

Крім того, не викликає сумніву, що питання участі в організації повстання було не одноосібним рішенням Є. Коновальця, а Стрілецької ради, адже, коли увечері 29 жовтня команда загону в Білій Церкві отримала телефонограму від УНС про заплановану нараду на 30 жовтня в Києві, то за відсутності Є. Коновальця, який перебував у Харкові, до Києва поїхав начальник штабу А. Мельник і Ф. Черник [7, с. 79]. Нарада, яка відбулась в кабінеті лідера УНС М. Шаповала за участі господаря, В. Винниченка, генерала О. Осецького, начальника оперативного відділу генерального штабу полковника В. Тютюнника, полковника А. Мельника та сот. Ф. Черника, затвердила початок підготовки до повстання [2, с. 229; 26, с. 174], і керівний орган повстання – Оперативний штаб на чолі з О. Осецьким, який остаточно було сформовано тільки 15 листопада [27, с.83].

У той самий день ввечері у Білій Церкві було скликано Стрілецьку раду за участі А. Мельника, Ф. Черника, Р. Сушка, М. Матчака, І. Чмоли і В. Кучабського. А. Мельник повідомив, що УНС вирішила розпочати повстання проти гетьмана П. Скоропадського, центром якого повинна стати Біла Церква, а основною рушійною силою Окремий загін Січових Стрільців. “Для Стрілецької Ради, – за словами В. Кучабського, – все це було зрозуміле, що навіть ніхто не піднімав питання про можливість успіху повстання. Тому обговорено лише технічний бік підготовки Січових Стрільців до виступу й доручено Федеві Черникові виїхати в Київ для праці в Оперативнім штабі, щоб там виготовити план ...” [14, с. 140].

Незмінною залишилась позиція і 7 листопада, коли до Білої церкви приїхав делегат від Української Національної Ради О. Назарук. Взявши слово, О. Назарук, в принципі, розумів настрої присутніх, тому розповівши про військово-політичну ситуацію в Східній Галичині, зокрема у Львові, домовленості з гетьманом і розмову з В. Винниченком, емоційно наголосив: “Батьки й матері вас проклянуть, якщо не підете на Львів”. Завершив виступ словами: “... справившись при допомозі Січових Стрільців із львівськими поляками, галичани цілком певно вирушать тоді проти ... Росії, щоби знищивши її – побудувати українську державу”. Після тривалого обговорення Стрілецька рада не підтримала переведення Окремого загону Січових Стрільців до Львова. Лише Р. Сушко підтримав звернення О. Назарука [14, с. 147–149; 28]. Характерно, що О. Назарук таки залишився у Білій Церкві і підтримав формат боротьби західноукраїнського військово-політичного чинника на Наддніпрянщині – “Через Київ на Львів”.

Вже 13 листопада в приміщенні Міністерства шляхів, за визначенням В. Винниченка: “Відбулося те історичне засідання (з участю всіх партій, навіть есефів), яке закінчило добу Гетьманщини на Україні” [29, с.108]. Якщо поіменно, то на засіданні були присутні М. Шаповал, В. Винниченко, О. Янко, О. Макаренко, П. Андрієвський, А. Макаренко, П. Дідушок, М. Кушнір, генерал О. Осецький, полковники Є. Коновалець та А. Мельник і сот. Ю. Чайківський [2, с. 234; 30, с. 378]. На засіданні без згоди УНС було прийнято рішення розпочати повстання і обрано Директорію, у складі В. Винниченка

(УСДРП) – голова, С.Петлюри (делегований командою Січових Стрільців), П. Андрієвського (УПСС), А. Макаренка (безпартійний, голова профспілки залізничників) та Ф. Швеця (УПСР, Селянська Спілка) [25, с.180]. Саме обрання С. Петлюри, який був відсутній на засіданні і до того ж не брав участі в підготовці повстання, оскільки декілька днів перед тим був звільнений з-під арешту, пов'язують з Є. Коновальцем. Вважається, що це було однією з умов участі формації Січових Стрільців у державному перевороті і гарантувало надалі вплив на військові та політичні процеси в державі [31, с. 224].

Наступного дня гетьман проголосив, що Україна відрікається від державної самостійності і входить у федеративний союз з майбутньою небільшовицькою Росією і бере курс на єдиненеподільність. А 15 листопада на вулицях Києва з'явилася “Грамота Гетьмана всієї України до всіх українських громадян і козаків України”, яка підтверджувала федеративний союз з Росією [32, с. 101; 33, с. 134].

Паралельно з цим у Києві 15 листопада по місту було розклеєно відозву Директорії, в якій засуджувались останні рішення глави держави із закликом: “До зброї, громадяни, й до порядку”. Автором відозви став В. Винниченко [29, с. 114]. Майже одночасно у Білій Церкві С. Петлюра видав Універсал, підписавши його “Головний Отаман військ України”, у якому піддав нищівній критиці гетьманське правління, а також закликав до повстання. Автором цього документа був О. Назарук [34, с. 280].

Своєю чергою, Є. Коновалець з цього приводу пише, – “Пам'ятного 15 листопада 1918 р., після проголошення маніфесту, я пішов ще раз на власну руку до Гетьмана й поставив йому наступні побажання: 1) відкликання маніфесту; 2) скликання національного конгресу, що його планував Український Національний Союз...; 3) розформування російських добровольчих дружин; 4) перенесення Січових Стрільців з Білої Церкви до Києва. Зі свого боку обіцяв я Гетьманові, що ще в останньому моменті пороблю старання в Українському Національному Союзі, щоб проєктований ним національний конгрес не виступав проти особи Гетьмана. Гетьман, схвилюваний, відмовив, розвів руками й сказав, що не в силі вдіяти ... Тоді я заявив, що складаю з себе перед Гетьманом відповідальність за дальший хід подій, бо вважаю становище, яке склалося, суперечним основним ідеям Січового Стрільцтва” [11, с.20]. Визнав це згодом і П. Скоропадський: “Я до цього часу вважаю, що єдиною причиною такого прийому серед повстанців на перших порах була, як грім серед ясного неба, моя грамота про федерацію, коли б її не було, я переконаний, що січовики із-за соціальних питань не пішли б проти мене, та й чимало українських партій не зрушилось б з місця” [12, с. 305].

Як відомо, повстання розпочалось 16 листопада з Білої Церкви і завершилось 14 листопада входженням частин Осадного корпусу Січових Стрільців під командуванням Є.Коновальця в Київ і встановленням влади Директорії.

Отже, після державного перевороту, команда Січових Стрільців рішенням про розформування закріпила відданість Центральній Раді, і відразу розпочала пошук морального та політичного компромісу для діяльності в нових суспільно-політичних реаліях, у контексті якого зацікавленою стороною виявилось проукраїнське оточення П. Скоропадського, маючи намір на основі січових стрільців створити противагу до російських монархічних сил. Однак, крім дозволу з чітко визначеними обмеженнями, надати Окремому загону Січових Стрільців статус, який був за Центральної Ради, гетьман не наважився. Паралельно взаємодіючи з лідерами опозиційного блока українських громадсько-політичних сил лівого спрямування, команда загону, зважаючи на позиції захисту національних інтересів, погодилась взяти участь в антигетьманському повстанні, хоч до останнього Є.Коновалець намагався його уникнути.

1. Капелюшний В. *Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917-1921)*. – Київ, 2003. – С. 608. 2. Яневський Д. *Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки*. – Київ, 2003. – С. 767. 3. Курах М. *Перша батарея Січових Стрільців* // *Вісті*. – червень 1958. – ч.94. – С.164-168. 4. *Військово-науковий вісник Генерального штабу*. – 1918 – ч. 2. – С.72. 5. Ковалюк Р. *Український студентський рух на західних землях. XIX-XX ст.*. – Львів, 2001. – С.420. 6. *Державний вістник*. – 7 червня. – 1918. 7. *Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за золоті Київські ворота*. – Нью-Йорк, 1965. – С.206. 8. *Наша думка*. – 3 червня. – 1918. 9. *Донцов Д. Рік 1918*. – Київ-Торонто, 1954. – С.128. 10. *Герчанівський Д. З Євгеном Коновальцем за державну незалежність України (1917 – 1919 рр.)* // *Євген Коновалець та його доба*. – Мюнхен, 1974. – С. 178-208. 11. *Коновалець Є. Причинки до історії української революції*. – Львів, 2002. – С.62. 12. *Скоропадський П. Спогади*. – Київ-Філадельфія, 1995. – С. 493; 13. *Довбня В. Січові Стрільці Київського формування у визвольних змаганнях 1917 – 1920 років*. – Київ, 2002. – С. 218. 14. *Кучабський В. Корпус Січових Стрільців. Військово – історичний нарис*. – Чикаго, 1969. – С. 664. 15. *Давний Р. (псевдонім Р. Дашкевича) Про Січових Стрільців*. – Відень, 1921. –

C.72. 16. Гелей С., Кучабський Ю. Василь Кучабський. Наукова спадщина. Сторінки життя. – Львів, 1998. – С. 744. 17. Стефанів З. Українські Збройні сили 1917-1921 р.р. Доба Центральної Ради і Гетьманату. – СУВ, 1947. – Ч.1. – С.118. 18. Шкільник М. Україна у боротьбі за державність. – Торонто, 1971. – С. 366. 19. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9 т. Т.6. 90-ті роки XIX – 20-ті роки XXст. – Київ, 2001. – С.520; 20. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920. – Нью-Йорк, 1969. – Т.III. – С. 160. 21. Наша думка. – 18 серпня. – 1918; 22. Діло. – 10 вересня. – 1918; 23. Мартинець В. Українське підпілля від УВО до ОУН. – Вінніпег, 1949. – С.424. 24. Солуха П. Договір з Москвою проти гетьмана Павла Скоропадського. – США, 1973. – С.382. 25. Бойко О. Український національний союз і організація протигетьманського повстання // Проблеми вивчення історії української революції 1917-1921 р.р. – Київ, 2002. – С.157-186. 26. Крезуб А. Повстання проти гетьмана Скоропадського і Січові Стрільці // Літературно-науковий вісник. – 1928. – Т. 97. – Кн. 12. – С.309-318; 27. Сідак В. Національні спецслужби в період Української революції 1917-1921 рр. (невідомі сторінки історії). – Київ, 1998. – С. 320. 28. Український прапор. – 19 грудня. – 1919; 29. Винниченко В. Відродження нації. – Київ, 1920. – Ч.III. – С.90. 30. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923. – Львів, 1998. – Т.1. – С.524. 31. Крезуб А. Повстання проти гетьмана Скоропадського і січові стрільці // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1928. – Т.97. – Кн. 11. – С. 219-225. 32. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія. – К., 1999. – С.508. 33. Грицак Я. Нариси історії України. Формування української нації XIX-XX ст. – К., 1996. 34. Політична історія України. XX століття / В.Ф.Солдатенко, В.Ф.Верстюк. – К, 2003. – У 6 т. – Т.2. – С.488. 35. Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф.359. – Оп.1. – Спр.85. – Арк.4.

УДК 94(477) “1919”

А.І. Скорич

Національний університет “Львівська політехніка”

УЧАСТЬ НАДДНІПРЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИКІВ У РОЗБУДОВІ ТА РЕОРГАНІЗАЦІЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ (січень–липень 1919 р.)

© Скорич А.І., 2006

Проаналізовано участь наддніпрянських військовиків у розбудові та реорганізації збройних сил Західноукраїнської Народної Республіки в 1919 р., показано підтримку Галицької армії кадрами, військовою технікою та боєприпасами.

The article deals with the participation of Ukrainians from the former Russian empire in the reform of the military forces of the West Ukrainian National Republic it shows military and technical help provided from the Dnipro Ukraine to the Galician Army.

Восени 1918 р. у результаті поразки блока Центральних держав у Першій світовій війні та потужного національно-визвольного руху розпалася Австро-Угорська імперія, на уламках якої утворилися незалежні країни – Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Польща. Цей процес охопив також етнічні українські землі.

В умовах глибокої державної кризи 18–19 жовтня 1918 р. у Львові відбулася конституанта – з'їзд українських послів до парламенту і крайових сеймів, діячів українських партій та Греко-католицької церкви, представників національних громадських організацій і товариств. Утворена там Українська Національна Рада проголосила Маніфест, у якому зазначалося: “І. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини – творить одноцільну українську територію. 2. Ся українська національна територія уконституується отсим як Українська держава...” [18. 22 жовт.; 1].

Сподівання проводу Національної Ради на чолі з Є. Петрушевичем і Костем Левицьким на легальне й мирне перейняття державної влади, як це сталося в інших краях імперії, не виправдалися. У зв'язку з реальною загрозою насильного приєднання західноукраїнських земель до Польщі, 1 листопада Військовий Комітет під керівництвом сотника легіону Українських Січових Стрільців Дмитра Вітовського здійснив переворот у Львові й Галичині, в результаті якого влада у